

— H O O F D S T U K

3

De sociale ontwikkeling

Vooraf jonge kleuters zijn sterk op zichzelf gericht en nog niet in staat zich te verplaatsen in wat anderen denken en voelen. Enerzijds moet hiermee rekening worden gehouden bij de aanpak van de kleuters, maar anderzijds zijn ze niet alleen in de klas aanwezig, en moeten ze leren rekening te houden met elkaar.

In dit hoofdstuk bekijken we achtereenvolgens de kenmerken van de egocentrische kleuter en de ontwikkelingsstadia die hij doorloopt in zijn contact met leeftijdsgenoten en in zijn omgang met materiaal. Verder zijn drie korte paragrafen gewijd aan het naleven van regels en afspraken, de ervaring van uitstapjes en feesten door kleuters en het organiseren van gezelschapsspelen.

De sociale ontwikkeling is nauw verbonden met de zintuiglijke, motorische, emotionele, taal- en denkontwikkeling. Sociale ontwikkeling heeft voor een groot deel te maken met attitudes en gevoelens van kleuters. Zijn er op deze gebieden problemen, dan zullen die zich ook manifesteren op de andere terreinen van de ontwikkeling. De kleuterperiode is de levensfase waarin een kind groeit van een egocentrisch naar een sociaal voelend wezen. Een doelstelling die nooit in de school alleen bereikt kan worden. Veel mensen hebben er een heel leven voor nodig! Omdat niet alle sociale vaardigheden zomaar aangeleerd kunnen worden, is het moeilijk om 'stappen' aan te geven in de sociale ontwikkeling.

Door observeren kan de leerkracht zich een beeld vormen van de sociale ontwikkeling bij de kleuters. Toch zijn er een aantal kleuters bij wie dit niet makkelijk vast te stellen is.

- Door het feit dat ze weinig aandacht vragen, kunnen ze aan de opmerkzaamheid van de leerkracht ontsnappen.
- Het kan ook gebeuren dat een kleuter op het ene moment wel en op een ander moment niet een bepaalde sociale vaardigheid manifesteert.
- De situatie kan nu eens gunstig, dan weer minder gunstig zijn.
- De samenstelling van de groep kan eveneens een rol spelen.

3.1 De egocentrische kleuter

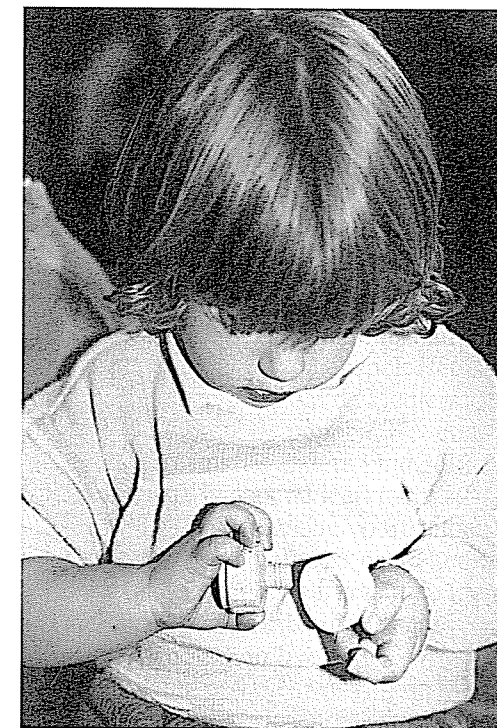
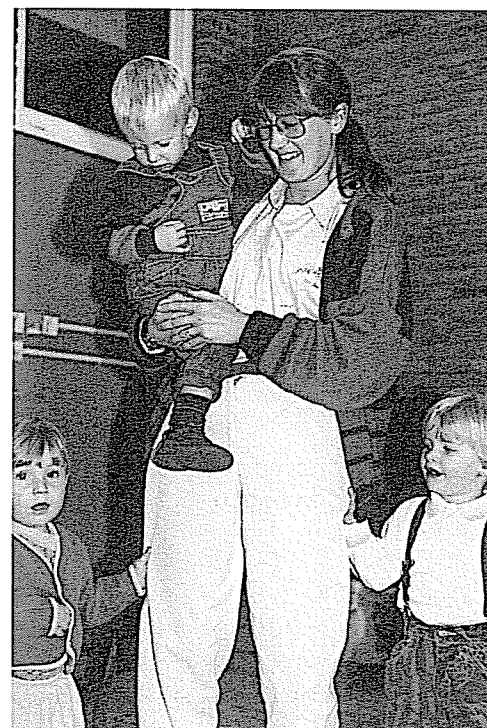
Als een kleuter de basisschool voor het eerst binnen komt, komt hij in een totaal nieuwe situatie terecht. Thuis stond hij meestal in het centrum van de belangstelling. De aandacht van volwassenen moest hij hoogstens met broer(s) of zus(sen) delen. Nu zijn er verschillende kleuters die met hem wedijveren om de aandacht van één leerkracht. Hij staat wantrouwig tegenover de andere kleuters. Ze vormen een bedreiging voor hem. Hierdoor voelt hij zich *onveilig*.

Door alle kleuters zoveel mogelijk individuele aandacht te geven kan de leerkracht het vertrouwen van jonge kleuters winnen.

- Dit kan door ze individueel aan te spreken, bijvoorbeeld wanneer een kind 's morgens de klas binnenkomt.
- Bij het individueel begeleiden van de kleuters in de verschillende speel- en werkhoeken.
- Door activiteiten aan te bieden aan kleine groepjes kleuters.
- Door de klassikale momenten tot een minimum te beperken. Bij de jongste kleutergroep mogen ze nooit lang duren, twintig minuten is meestal voldoende.

Een jonge kleuter heeft behoefte aan liefde en toewijding. De liefde die hij thuis wel of niet ondervond, verwacht hij van de leerkracht. Door goed aanvoelen probeert de leerkracht een sfeer te scheppen van veilige geborgenheid.

- Sommige kleuters kan ze door lichamelijk contact benaderen, ze hebben behoefte om eens geknuffeld te worden.
- Anderen zullen dat contact afwijzen, maar hun toevlucht zoeken bij bijvoorbeeld knuffels.

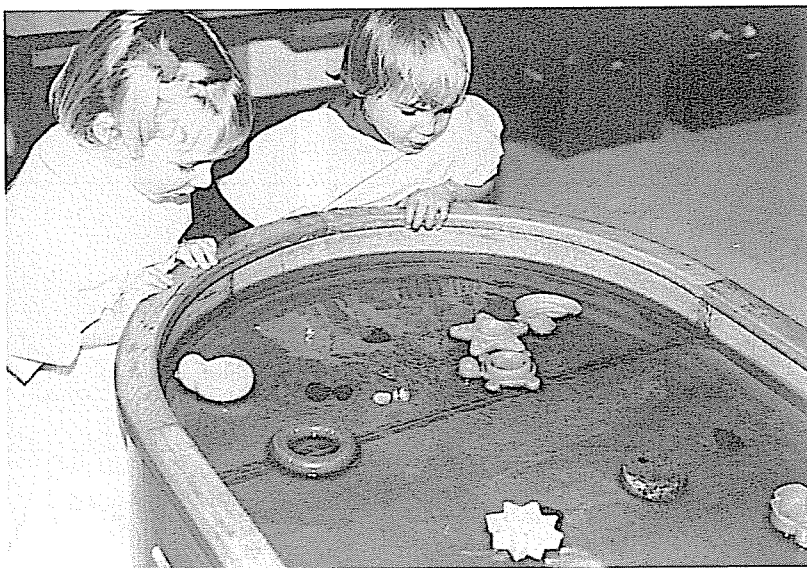

De egocentriciteit van de kleuter manifesteert zich ook in zijn drang naar bezit. Alles is van hem, hij kan speelgoed niet afstaan of delen met vriendjes. Hij speelt meestal alleen. Wel naast andere kleuters maar niet met ze.

- Een van huis meegebracht stuk speelgoed of een knuffel mag een kleuter in het begin altijd bij zich houden.
- Hij moet leren dat het speelgoed niet voor hem alleen is. Individuele gesprekjes kunnen daar goed toe bijdragen.
- Bepaalde kleuters kijken in het begin alleen maar hoe anderen spelen. Of ze bewonderen alleen het nieuwe materiaal.
- Aan jonge kleuters worden geen activiteiten opgedrongen, ze mogen ook rustig kijken en genieten van wat er rondom hen gebeurt.

Uit het gevoel van onveiligheid, de drang naar bezit, zijn geldingsdrang en de onmacht tegenover zichzelf, omdat hij soms wil wat hij nog niet kan, ontstaat af en toe boosheid en agressie. Vooral de jongste kleutergroep moet nauwkeurig geobserveerd worden. Door het plotseling omslaan van een positieve in een negatieve stemming en

door het feit dat een jonge kleuter de gevolgen van zijn handelen niet altijd overziet, kan hij zijn leeftijdsgenoten echt pijn doen. Bij het oplossen van de conflicten moeten jonge kleuters goed begeleid worden.

Bij sommige kleuters is er nog de *koppigheidsfase*, waarin ze hun wil proberen uit te testen.

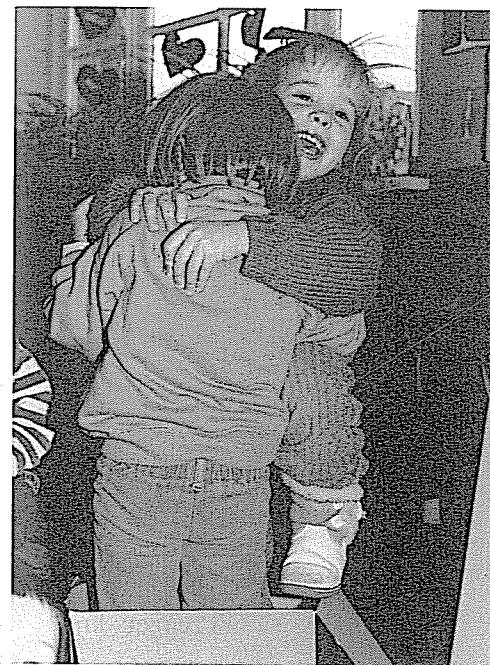
- De leerkracht moet weten dat een machtsstrijd met deze kleuters zinloos is, want dan verliezen ze het vertrouwen.
- Ze moet wel consequent zijn.
- Bij de jongste kleuters kan een afleidingsmanoeuvre wel eens helpen.
- Het beste is de kleuters voor te bereiden op een nieuwe situatie die zich voor gaat doen en zo conflicten op dit vlak te vermijden.

Na verloop van tijd, in een milieu dat het huiselijke benadert, in een positief en uitnodigend klimaat, wordt een kleuter verdraagzamer. Wanneer hij heeft ervaren dat andere kleuters geen werkelijk gevaar voor hem betekenen, zal hij ze in zijn omgeving dulden. Hij zal zelfs contacten en vrienden zoeken, als hij daar de tijd en de ruimte voor krijgt.

3.2 De kleuter in contact met leeftijdsgenoten

In de basisschool worden de kleuters in verschillende groepen ingedeeld. Meestal zitten kleuters van eenzelfde leeftijdsgroep samen in een klas. Het is ook mogelijk dat een kleuter in een gemengde groep terecht komt.

In de kleutergroep komt een kleuter, afhankelijk van de situatie in een grote of kleinere groep terecht. Voor de jongsten onder hen blijft het moeilijk om zich aan te passen aan het leven in een grote groep. Het verdient alle aanbeveling de jongste kleutergroepen klein te houden. Binnen een grote groep is het moeilijk voor een jonge kleuter om vriendjes te leren kennen. De indeling van het lokaal in verschillende speel- en werkhoeven stimuleert de kennismaking met elkaar. Er ontstaan vanzelf verschillende kleine groepjes. Door het feit dat deze kleuters met hetzelfde materiaal bezig zijn, ontstaat er een sfeer van saamhorigheid.

Na hun egocentrische periode beginnen de kleuters een zekere interesse te vertonen voor andere kleuters. Deze interesse is voornamelijk gericht op hun bezittingen en hun gedrag. Daaruit ontstaan korte momenten van samenspel. Het is telkens het speelgoed dat de kleuters bindt: de blokken, de poppen. Het contact omwille van het andere kind zelf, dat belangrijk is, kan de leerkracht stimuleren. We geven enkele voorbeelden.

- De kleuters leren elkaars naam kennen door het feit dat de leerkracht de kleuters zoveel mogelijk bij de naam noemt.
- Door naamspelletjes waarbij de kleuters de naam van vriendjes mogen zeggen of raden.

In gesprekje over wat de kleuters hebben gedaan, komen ze meer over elkaar te weten.

Door het bijhouden van een presentielijst wordt het sociale gevoel bevorderd. Cindy is vandaag afwezig, ze is ziek. Morgen mogen de kleuters haar vertellen wat er vandaag gebeurd is.

- Het visualiseren van de verjaardagen van de kleuters is een goede kans om de kleuters om beurten in de belangstelling te plaatsen. Iedereen komt aan bod. Wie in de vakantie jarig is, krijgt zijn dag op een ander moment. Niemand moet!

Voorstadia

Voordat kinderen samen spelen, hebben ze al enkele stadia doorgeemaakt.

- Bij het *parallelspeel* spelen een paar kleuters spontaan met hetzelfde materiaal. Ze spelen naast elkaar, niet met elkaar.

- Koen en Evelien kozen allebei voor de zandtafel. Ze experimenteren zonder zich van elkaar iets aan te trekken.
- Bij het *gemeenschappelijk spel* gaan de kleuters al een stapje verder. Ze stellen iets voor, lenen speelgoed van elkaar of gaan mee met een andere kleuter. Er is geen organisatie van gemeenschappelijk spel. Elke kleuter doet verder waar hij zin in heeft.
 - José en Sara spelen met poppen. José vraagt een fopspeen voor haar pop aan Sara. Ze krijgt er een en beiden zetten hun individueel spel verder.
- In het *rollenspel* spelen de kleuters soms toevallig in op elkaar.
 - In de poppenhoek kiest de één de rol van baby, de ander de rol van vader of moeder. Ongewild zijn ze in hetzelfde spel betrokken zonder dat het echt georganiseerd is als spel.

Het spelen met hetzelfde materiaal kan de eerste contacten tot stand brengen.

Taal versterkt de contacten

Door middel van taal, hoe summier ook, kunnen de kleuters de contacten versterken. Het feit dat kleuters in de verschillende hoeken met hetzelfde materiaal spelen, nodigt uit tot praten over hun ervaringen. Hun belevingen kunnen ze door communicatie met elkaar delen. Ze proberen eveneens elkaar te begrijpen.

Aan hun taal geven ze telkens een andere betekenis. Ze kunnen gewoon praten, ruzie maken, grapjes maken, elkaar troosten, een plan maken.

Door middel van taal vragen de kleuters hulp aan elkaar of aan de leerkracht. Aanvankelijk zullen de jongste kleuters dit met gebarentaal doen.

- José trekt aan de mouw van de leerkracht. Ze wil zeggen: kijk eens naar mij, ik wil je iets vragen.

De jongste kleuters zullen alleen aan de leerkracht hulp vragen, terwijl oudere kleuters gemakkelijk elkaars hulp zullen inroepen. Ze kunnen een vriendje uitnodigen om mee te spelen. Dit is meest het geval bij oudere kleuters.

Door middel van taal uiten de kleuters hun ongenoegen. Ze doen dit spontaan tijdens hun spel tegenover speelkameraadjes. In gesprekjes kan het ook, meestal om problemen op te lossen. Het kringgesprek is hiervoor een aangewezen middel. In kleine groepjes leren de kleuters luisteren naar elkaar, elkaar niet onderbreken, hun beurt afwachten en zich op een aanvaardbare wijze uitdrukken.

Bevorderen van samenspel

Door het geven van *keuzevrijheid* kunnen de kleuters zelf bepalen in welke hoek en met welk materiaal ze willen spelen. Zo vormen ze

zelf groepjes waarin ze met elkaar ervaringen uitwisselen. Dit bevordert het leren samenspelen.

- Door het opgeven van bepaalde taken aan groepjes kleuters zullen ze samen hun verantwoordelijkheid leren dragen.
- Gewoontehandelingen stimuleren de kleuters tot samenwerken. Dit is het geval bij het opruimen bijvoorbeeld.
- Het meespelen van de leerkracht met een groepje kleuters is een hulp om samen iets te realiseren.
- Een kleuter die hulp vraagt aan een andere kleuter brengt soms ongewild samenspel op gang.
- Andersom kan ook. Een hulpvaardige kleuter kan in het spel van andere kleuters betrokken raken. Dit doet zich geregeld voor als oudere en jongere kleuters samen spelen of als er binnen eenzelfde leeftijdsgroep heterogene groepen gevormd worden.
- Kinderen uitnodigen om een gezelschapsspel te spelen.

Sociale betekenis van spontaan spel

- Jonge kleuters ontmoeten elkaar in de huis- en poppenhoek met nagenoeg dezelfde gevoelens, verlangens, verwachtingen en ervaringen. Zonder het echt af te spreken spelen ze elk hun rollenspel naast elkaar. Na verloop van tijd proberen ze het met z'n tweeën.
- Bij oudere kleuters lukt het samenspelen met meerdere kleuters meestal goed. Sommigen onder hen hebben een vast vriendje.
- In de verkleedhoek zullen de jongste kleuters zich verkleeden om het plezier dat dit ze verschaft. Als ze hulp nodig hebben, zoeken ze die bij de leerkracht. Leeftijdsgenoten zijn immers nog even onhandig als zij zelf en af en toe willen ze de aandacht van de leerkracht eens voor zich alleen.

- Oudere kleuters vinden het meestal fijn om elkaar te helpen bij het aan- en uittrekken van kledingstukken en bij het omgaan met diverse sluitingen. Ze zullen ook de rollen onder elkaar verdelen en afspraken maken.
- Echt spelen in de winkelhoek is bij de jongste kleuters nog niet mogelijk. Dozen in- en uitpakken, op elkaar plaatsen, doen ze wel. Dit bereidt het echte winkelspel voor. Naarmate de nabootsingsdrang zich manifesteert, het rollenspel vorm krijgt en het materiaal de kleuters uitnodigt, komt ook in deze hoek het sociale spel aan bod.
- In de boekenhoek kunnen de kleuters heel geconcentreerd individueel bezig zijn. Vertellen aan een vriendje of samen vertellen komt eveneens aan bod.
- Spelen met zand en water kan heel solitair zijn, maar ook solidair. En zo kunnen we doorgaan. In de verschillende hoeken is zowel individueel als samen spelen mogelijk, afhankelijk van de leeftijd en de rijpheid van de kleuters.

Gemeenschappelijke belevingen

We geven enkele voorbeelden.

- Het spontane rollenspel of alle vormen van creatief spel, kan individueel, met twee of met meerdere kleuters. Het echte *dramatiseren* gebeurt meestal onder leiding en naar aanleiding van een verhaal, een gebeurtenis, een lied of een opzegversje. De kleuters beleven 'samen' de situatie. Enkele als spelers, de andere als toeschouwers.
- Na het vertellen van een verhaal, als dit wat bezonken is, vraagt de leerkracht welke kleuters er een gedeelte uit dat verhaal willen schilderen. De verschillende taferelen worden in de juiste volgorde gebundeld in een kijkboek of in een chronologische volgorde met wasknijpers aan een draad gehangen.

- Een feest voorbereiden is een uitstekende gelegenheid om samen te werken.
 - Een groepje kleuters tekent de uitnodigingen.
 - Een tweede groep stempelt de servetten.
 - Een andere groep maakt versieringen.
- Samen een opdracht uitvoeren kan heel leuk zijn. Elk heeft zijn taak: samen of afwisselend doen, denken en praten.

Gezamenlijke activiteiten

Gezamenlijke activiteiten komen bij elke leeftijdsgroep voor.

- Luisteren naar een verhaal kan een gevoel van verbondenheid geven: samen plezier beleven, samen genieten van de goede afloop, samen de personages nabootsen.
- Een poppenspel samen beleven is al even boeiend. De kleuters delen dezelfde gevoelens, ze voelen ook mee met de poppen, ze doen mee met de poppen, ze zoeken samen oplossingen voor opduikende problemen.
- Samen muziek beluisteren die het gevoelsleven aangrijpt en de kleuters in de goede sfeer brengt, bevordert de saamhorigheid.
- Het spelen van een spel- of fantasieles in het speellokaal om samen te genieten van zang, dans en beweging.

Omgangsvormen

Het leren toepassen van omgangsvormen is eveneens belangrijk in de sociale ontwikkeling.

Kleuters moeten weten wat hoort en wat niet hoort. Dit gebeurt door een kleuter te zeggen of laten zien hoe het moet, door bevestiging bij het hanteren van de passende omgangsvormen en door een kleuter er geregeld aan te herinneren.

- In de eerste plaats bootsen de kleuters omgangsvormen na van de volwassenen die hen omringen of van oudere kleuters in hun omgeving.
- De leerkracht vestigt er wel de aandacht op dat de kleuters deze omgangsvormen op de juiste wijze en in passende omstandigheden gebruiken. We denken hier aan het bedanken of iets aangeven, aan iemand begroeten en afscheid nemen. Deze omgangsvormen kunnen in het dagelijks ritueel op een natuurlijke wijze worden ingebouwd.
- Aankloppen doen de kleuters onder andere bij het spontaan spel in de huishoek, de poppenhoek en in de winkelhoek. Ze leren dat het moet bij het binnen gaan in een andere klas, bij het brengen van een boodschap naar de directeur.
- Voor iemand de deur openen, kan tot de dagelijkse taken behoren. De meeste kleuters voelen zich heel groot als ze voor dergelijke taak verantwoordelijk zijn.
- Zich verontschuldigen zullen de kleuters pas zinvol vinden als de leerkracht ze de reden daarvan in een passende context uitlegt. Als ze er zich van bewust zijn dat ze iets veroorzaakt hebben tegenover een leeftijdsgenoot of iemand anders.

3.3 De kleuter in zijn omgang met materiaal

Op school zijn de materialen gemeenschappelijk bezit, in tegenstelling tot die van thuis. Van dit gemeenschappelijk bezit wordt gezamenlijk gebruik gemaakt. Dit alleen al draagt bij tot het ontwikkelen van een sociale houding.

3.3.1 Kiezen van materiaal

In geen enkele groep is er van alle soorten materiaal voldoende voor alle kinderen. Ze zijn dus genoodzaakt om bij het maken van een keuze rekening te houden met de hoeveelheid materiaal. Dit heeft tot gevolg dat ze op bepaalde momenten moeten wachten op het materiaal of dat ze hun beurt moeten afwachten.

- Jos wil graag in de bouwhoek, maar die is vol. Hij moet wachten tot er een kind uit gaat en intussen een andere activiteit kiezen.
- Er kan slechts één kleuter op de glijbaan. Om beurt gaan ze het trapje op en glijden.

De leerkracht praat veel met de kleuters om ze duidelijk te maken waarom ze op hun beurt moeten wachten of waarom ze speelgoed moeten delen.

Het is belangrijk dat er in alle speelhoeken aantrekkelijke en boeiende materialen zijn die aan de interesses en de behoeften van de kleuters tegemoet komen. Dan vermijdt de leerkracht het risico dat alle kleuters voor dezelfde speelhoek of voor hetzelfde materiaal kiezen. Er moet niet te veel materiaal zijn, maar veel variatie. Een beperking van materiaal kan sociaal-stimulerend werken.

De leerkracht kan de kleuters helpen bij het kiezen:

- door het materiaal te ordenen en overzichtelijk uit te stallen;
- door het op kleuterhoogte te plaatsen, zodat de kleuters er makkelijk bij kunnen;
- door aan het begin van speel-werk-periode alles wat beschikbaar is aan te wijzen of met de kleuters een rondgang te maken;
- door onbekende mogelijkheden of combinaties te laten zien bij het spontaan meespelen met de kleuters.

3.3.2 Delen van materiaal

Hoe jonger kleuters zijn hoe moeilijker het valt om met anderen te delen. Het krijgen en bezitten staat centraal. De leerkracht helpt de kleuters en maakt ze duidelijk:

- dat ze niet altijd over alles kunnen beschikken;
- dat ze soms moeten wachten op een stuk speelgoed;
- dat er nog meer kinderen zijn die wachten;

- dat je iemand blij kunt maken door materiaal of speelgoed te delen;
- dat je iemand verdrietig kunt maken door alles voor jezelf te houden;
- dat er soms conflicten ontstaan, of ruzie;
- dat ze er met de leerkracht en met elkaar over kunnen praten.

Het uitdelen van materialen komt steeds minder aan bod door het feit dat de kleuters meestal zelf pakken wat ze nodig hebben. Bij het verdelen wijst de leerkracht:

- op het toepassen van de één-één-relatie;
- op het efficiënt verdelen: door de rij of de kring af te gaan;
- op het eerlijk verdelen.

3.3.3 Gewoontevorming

Dingen die gezamenlijk gebruikt worden, moeten met respect behandeld worden. Aan de basis hiervan ligt een goede gewoontevorming.

Hoe ontstaat een goede gewoonte eigenlijk bij kleuters?

- De kleuters moeten voldoende tijd krijgen om de situaties te verkennen, om iets tot een gewoonte te maken.
- Ze moeten weten wat er van hen verwacht wordt, weten waarom ze zus of zo moeten handelen en van dit handelen een goede gewoonte maken.
- Ze moeten weten dat ze over alles met elkaar en met de leerkracht kunnen praten. Dat kan een goede gewoonte worden.
- Goede gewoonten worden bevestigd: de leerkracht laat blijken dat de kleuter het goed doet.
- Aan slechte gewoonten wordt het beste maar niet te veel aandacht besteed. Negeren kan soms beter zijn.

Zorg voor de omgeving

De speelhoeken, de klas, de gang, de toiletten, de gymzaal, de het speellokaal, de speelplaats, het behoort allemaal tot de schoolomgeving.

Het is goed dat de leerkracht na gebruik van de verschillende lokalen, eventjes met de kleuters controleert of ze deze lokalen hebben verlaten zoals ze binnen gekomen zijn. Daarvoor is erover praten of beschrijven van de toestand een goed hulpmiddel.

- Op de speelplaats vinden de kleuters voldoende vuilnisbakken waar ze afval in kwijt kunnen. Met de jongste kleuters gaat de leerkracht op verkenning, ze laat zien dat alle afval in de vuilnisbak terecht komt.
- In het speellokaal helpen de kinderen om het gebruikte materiaal terug te plaatsen. Ze zullen daarbij verschillende ervaringen opdoen, het zwaar materiaal 'samen' leren dragen en meekijken of alles terug op dezelfde plaats staat.
- Jassen, mutsen, wanten en tassen, alles heeft zijn plaats in de gang: aan de kapstokken, in de kastjes of op de vensterbank.

- Goede gewoontevorming bij het toiletbezoek is noodzakelijk. Iedereen wil graag op een schoon toilet.
- In de klas bij het opruimen van de speel- en werkhoeken wordt de verantwoordelijkheid gedeeld.

Kleuters vinden het meestal fijn als ze om beurten bepaalde taken mogen uitvoeren. Een geheugensteuntje en tegelijk een aanloop naar symboolvorming is het takenbord. Allerlei karweitjes worden daarop door middel van een tekening of pictogram voorgesteld: zand opvegen, planten water geven, het bord schoon maken.

Zorg voor het materiaal

Welk materiaal er voorhanden is, waarvoor je het kunt gebruiken, hoe je het kunt hanteren, waar je het kunt vinden en weer op moet bergen, dat leren de kleuters door het verkennen van de verschillende speel- en werkhoeken. De leerkracht maakt hierbij de kleuters duidelijk, dat de volgende kleuters die in de hoeken komen, ook fijn willen spelen. Dat kan pas als iedereen zorg draagt voor het materiaal.

Over respect voor het materiaal, andermans creaties en werkjes, kan de leerkracht het met de kleuters hebben in een gesprek.

Schoonmaken

In korte gesprekjes maakt de leerkracht de kinderen duidelijk dat de plaksel opdroogt als je er na gebruik het deksel niet op doet. Dat is met verf ook het geval.

Verflekken worden onmiddellijk van de tafels of de verborden geveegd.

Verfkwesten worden gewassen, afgedroogd en met de haren naar boven in de pot gezet om te drogen.

Plakselkwastjes en onderleggers worden afgewassen.

Klei wordt van de onderleggers of van de kleitafel verwijderd, de resterende klei zorgvuldig verpakt.

Zo kunnen we doorgaan. De kleuters weten dit alles niet uit zichzelf. De weinige minuten die de leerkracht besteedt om de kleuters bij gelegenheid op de hoogte te brengen, zullen bijdragen tot het gezamenlijk zorg dragen voor en schoonmaken van de diverse materialen.

Opruimen

Opruimen is voor een jonge kleuter niet vanzelfsprekend. Toch is het leven in de groep niet mogelijk zonder opruimen. Het is belangrijk dat de leerkracht het opruimen motiveert.

- Het is voor een kleuter gemakkelijker om op te ruimen als hij 'uitgespeeld' is. Dit is op het moment dat hij spontaan met een activiteit ophoudt. Een observerende leerkracht stelt op dat moment voor om te helpen het materiaal op te ruimen.

Als een kleuter alleen speelt, geeft dit meestal geen problemen. Bij samenspel is dit moeilijker.

- Het is niet zo gemakkelijk voor een kleuter om op te ruimen als hij nog in zijn spel verdiept is. De speeltijd, de middagpauze of het naar huis gaan zijn voor de leerkracht meestal redenen om op te ruimen. Een signaal kort voor de opruimtijd geeft de kleuters de kans hun spel af te ronden. Het zal ze dan gemakkelijker vallen om op te ruimen. De leerkracht kan altijd voorstellen om bepaalde boetseer-, knutsel- of bouwwerken eventjes opzij te zetten om er de volgende speel-werk-periode mee door te gaan.
- De leerkracht moet niet per sé op geregelde tijdstippen op willen ruimen. Te vaak opruimen vinden kinderen van welke leeftijdsgroep ook, niet prettig. Als ze na de middagpauze verder willen werken, mogen de spullen blijven staan.
- Het is een hulp voor de kleuters als kasten, kisten, laden, dozen, enz. van etiketten voorzien zijn. Zo weten ze bij het opruimen precies waar alles hoort.
- De kleuters moeten weten dat kiezen veronderstelt dat ze de consequenties van hun keuze aanvaarden. Wie onnodig verschillende materialen rondstrooit, moet ze ook weer opruimen. Het spelen mag echter niet geremd worden door de angst te moeten opruimen.
- Opruimtaken door de kinderen gekozen of door de leerkracht toegewezen zijn mogelijk bij elke leeftijdsgroep.
- Op de passende momenten een gesprek organiseren over problemen bij het opruimen, geeft gelegenheid om de kleuters zelf oplossingen te laten vinden voor de probleemsituaties.

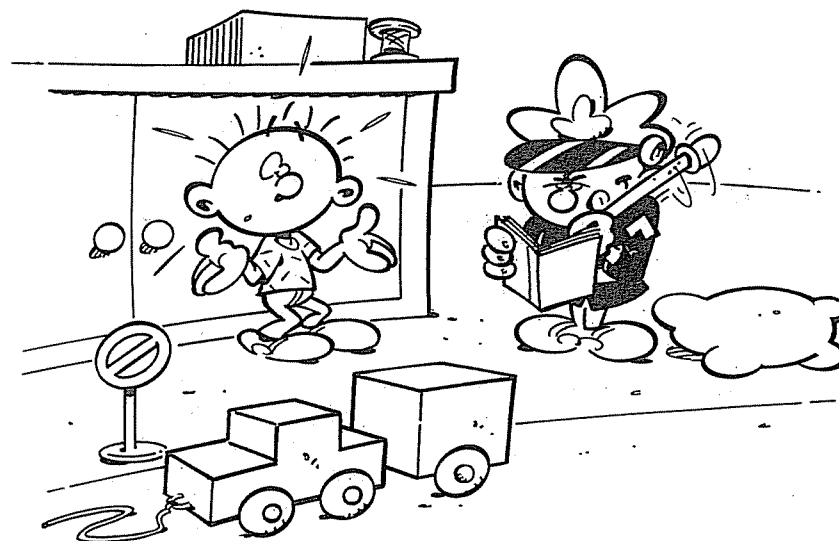
3.4 Regels en afspraken

Zowel thuis als op school worden er grenzen gesteld en moeten de kleuters regels naleven. Dit moet, om het samenzijn in groep mogelijk te maken.

De leerkracht maakt deze regels en grenzen duidelijk kenbaar aan de kleuters, met de nodige motivering.

Regels of grenzen worden niet zonder meer door de leerkracht gesteld.

Met de kleuters worden afspraken gemaakt. Dit gebeurt vaak naar aanleiding van een probleemsituatie. Zowel de leerkracht als de kleuters proberen om een bevredigend voorstel te doen. Wordt dit voorstel aanvaard, dan wordt het een vaste afspraak. Zowel regels als afspraken moeten door iedereen nageleefd worden. Kleuters die dat vergeten, worden er attent op gemaakt. Het naleven van regels en afspraken moet een goede gewoonte worden. Ze moeten enerzijds soepel en anderzijds consequent toegepast worden.

3.5 Gezelschapsspelen

Hoe jonger de kleuters zijn hoe minder begrip ze hebben van samenspel. Gezelschapsspelen zijn dus niet op hun plaats bij de jongste kleuters. Hun concentratievermogen is te kort, ze kunnen hun beurt niet afwachten, van spelregels begrijpen ze weinig of niets en de sociale aspecten van winnen en verliezen zeggen hen niets. Daarbij zullen veel jongste kleuters teleurgesteld zijn als ze voorwerpen of kaarten moeten afgeven. Een spel met een paar kleuters waarbij ze voorwerpen mogen verzamelen, zal wel in de smaak vallen. Een voorbeeld:

- De leerkracht speelt met twee kleuters. Ze mogen om beurten gooien met een grote kleurendobbelsteen, met twee kleuren. Carla gooit rood, ze mag in de klas een rood voorwerp zoeken. Onder-tussen gooit Wouter geel, hij mag in de klas een geel voorwerp zoeken. De kleuters zijn voortdurend in de weer, ze oefenen de passieve of actieve kleurenkennis, ze hoeven zich niet aan spelregels te houden en er is geen winnaar of verliezer.

Beginnen de kleuters enige vorm van samenspel te laten zien, dan kan de leerkracht langzamerhand een zeer eenvoudig spel introduceren, waar weinig materiaal aan te pas komt. Zij speelt met één of met twee kleuters. Ze spelen het spel voor het plezier, winnen en verliezen hebben nog geen betekenis. Er kan wel verrassing en teleurstelling aan bod komen.

- Steven en Frieda gooien om beurt met de grote dobbelsteen. Steven gooit twee, Frieda pakt twee voorwerpen uit de kist. Nu mag Frieda gooien. Steven zal dan het aantal voorwerpen uit de kist halen dat de dobbelsteen aanwijst.

Kan een kleuter zich verzoenen met het afgeven van voorwerpen, pionnen of kaarten, dan kan de leerkracht een stap verder gaan. Zij speelt met hoogstens twee kinderen. Ze probeert het gevoel voor de sociale, gezellige aspecten te laten beleven door 'sfeer' te scheppen. Er moeten veel leuke momenten te beleven zijn en verrassingen vinden de kleuters uitermate boeiend. Het spel moet eenvoudig blijven en mag niet te lang duren.

Als de kleuters vaardig genoeg zijn om kaarten te draaien of pionnen te verplaatsen en als ze voldoende aandacht kunnen opbrengen, kan een eenvoudig gezelschapsspel, zoals domino of memory, in de echte zin van het woord aan bod komen. De leerkracht speelt nog altijd mee en wijst de kleuters op hun beurtrol indien ze dit nog niet snappen. Er mag nog een kleuter meespelen. Ze maakt ze duidelijk wat winnen betekent maar hecht weinig of geen belang aan het verliezen.

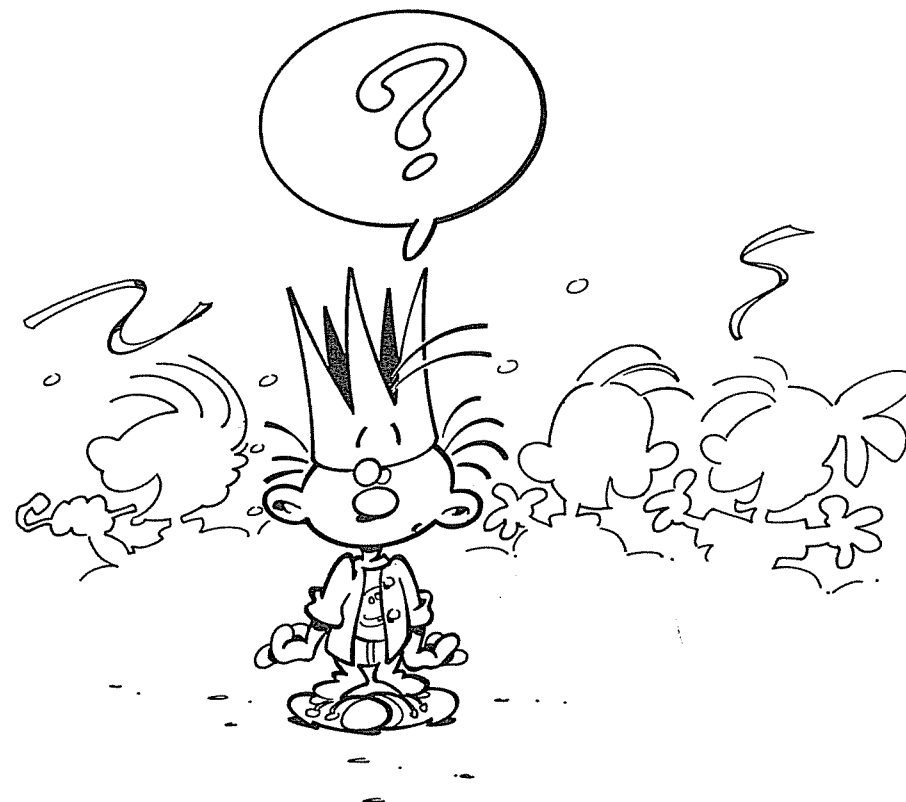
Vallen gezelschapsspelen in de smaak en kunnen de kleuters het alleen aan, dan spelen ze eerst met z'n tweeën. Later komt er nog één kleuter bij. Aanvankelijk spelen ze met spelen waar de spelregels nagenoeg dezelfde zijn. Zijn ze daar goed mee vertrouwd, dan volgen er andere en meer ingewikkelde gezelschapsspelen. De kleuters moeten het spel verstandelijk aankunnen. Zoniet, dan zijn ze snel teleurgesteld. Ze hebben plezier als ze winnen. Verliezen moeten ze leren aanvaarden. Sommigen zullen dit echter nooit kunnen. Op moeilijke momenten moet de leerkracht in de buurt zijn. Over het algemeen vinden de kleuters het fijn als de leerkracht meespeelt. Er zijn scholen waar op vaste tijdstippen ouders ingeschakeld worden om met groepjes kinderen spelletjes te doen. Ook dan moet het een vrijwillige keuze van de kinderen zijn om mee te doen.

3.6 Uitstapjes en feesten

Jonge kleuters zijn impulsief, ze voelen nog niet aan dat het naleven van regels noodzakelijk is. Zolang ze in de vertrouwde omgeving van de klas en de school blijven, is de toestand nog te overzien voor de leerkracht. Wil ze met de kleuters een activiteit buiten de school organiseren, dan moet ze met de impulsiviteit, vooral van de jongste kleuters, rekening houden.

- Een uitstapje moet goed voorbereid worden, het liefst door de leerkracht ter plaatse.
- De leerkracht overweegt of er geen gevaren zijn voor de kleuters en hoe ze hun veiligheid kan garanderen.
- Afhankelijk van de leeftijdsgroep moeten er voldoende begeleiders zijn.
- De kleuters worden eveneens voorbereid op de activiteit. Elke kleuter moet er iets aan hebben.
- De leerkracht kiest een excursie op korte afstand van de school. Voor oudere kleuters kan er een langere afstand gekozen worden.
- Zoek een rustige plaats waar de kleuters voldoende ruimte hebben.
- De jongste kleuters zijn nog niet in staat om zich tussen veel andere mensen te bewegen.
- Een goede tijdsplanning is nodig. De kleuters moeten rustig het uitstapje kunnen verwerken.

Het feesten als groepsactiviteit met de hele klas kan voor de kleuters een sociale betekenis hebben. Een feest voor een jarige kleuter bijvoorbeeld, kan intiem en gezellig zijn.

Een groots opgezet feest waar alle leerlingen van de school bij betrokken zijn, zoals bijvoorbeeld een koninginndag, zal zeker voor de jongsten zijn doel missen. Een kleuter, met zijn geringe levenservaring, snapt de betekenis van een feest niet.

Samen naar een viering toe leven door materialen te verzamelen of te knutselen en dergelijke, wordt door de kleuters meestal als positief ervaren.

Gelegenheid voor expressie na een feest, geeft een goed beeld van de manier waarop de kinderen het feest beleefd hebben.